

NICOLAS ROTH

Tizenhat évesen Auschwitzban

EGY MAGYAR ZSIDÓ VISSZAEMLEKEZÉSEI
(RÉSZLET)

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:

*Avoir 16 ans a Auschwitz
Mémoire d'un juif hongrois*

*Collection Témoignages de la Shoah
Fondation por la Mémoire de la Shoah
Éditions Le Manuscrit Paris 2011*

Fordította: Pelle János

IRÁNY: AUSCHWITZ

1944. június 28-án a szerelvény elindult a cél felé, melyet még csak nem is gyanítottunk. A vagonban nyolcvan voltunk (egyesek szerint nyolcvanötön). Természetes, hogy az ilyen szűk helyre bezárt emberek között, legalább kezdetben, illetve bizonyos mértékig végig az utazásunk során, viszonylagos egyetértés, az idősebbek iránti elnézés, a sérült idegzetűek iránti türelem uralkodik, ami elviselhetőbbé teszi ezt a hosszú, fájdalmas és kimerítő utazást.

Az indulástól kezdve mi – papa, mama, Magda nővérem és magam – az elhúzható ajtóval szemben rendezkedtünk be, balra, a vagon sarkában. Én majdnem szemben álltam a berácsozott világítóablakkal, szüleim és a húgom a hátsó falnak támaszkodtak. Ez a helyzet a körülményekhez képest megkönnyítette az utazást. Elhelyezkedtünk szegényes holmijainkon – én a hátizsákomon, melyből kivettem a nevezetes felöltőt – és amennyire lehetett, kényelembe helyeztük magunkat. Ahogy múlt az idő, természetesen egyre nagyobb lett a rendetlenség.

Mellettem anyám ült, hátát a vagon falának vetve, karjában tartva Magda nővéremet, aki egyáltalán nem tudta, hol van, és anyám vállán szundikált. Apám a húgom másik oldalán állt. Magda nővérem Down-kóros volt. Olyan magas volt, mint egy tíz-tizenkét éves gyerek, de teljesen érthetően fejezte ki magát. Hála anyám

A szerző 1928. április 7-én született Debrecenben, édesapja Róth Márkus férfisزابó, a hitközség tagja. 1943-ban, miután elvégezte a kötelező iskolát, és a zsidó vallási iskolába (héder) is járt, inasnak állt: előbb fémművességet, majd műbútorasztaloságot tanult. Családjával együtt be kellett költöznie a gettóba, majd 1944. június 28-án Auschwitzba deportálták. 1945-ben, a tábor kiürítésekor Dachaubá vitték, ott szabadították fel az amerikai csapatok, 1945. április 29-én. Nem tért vissza Magyarországra. Először Palesztinába akart menni, hogy csatlakozzon 1935 óta ott élő bátyjához, végül a nővérénel és a másik bátyjánál kötött ki, akik a harmincas évek végén Párizsba költöztek. 1946 és 1949 között bődíszművesként dolgozott Franciaországban, majd visszatért édesapja mesterségéhez, és végül ballonkabát-szalont nyitott a Champs-Élysée-n. Megnősült, egy fia és két lánya született. 1988-ban felhagyott az üzlettel, azóta a francia Yad Vashem bizottságban és a volt auschwitzi deportáltak szervezetében dolgozik. A Shoah Alapítvány szervezésében rendszeresen kísért francia gimnazistákat Auschwitzba, az egykori táborban rendezett múzeumba és emlékhelyre.

gyengédségének és a szeretetének, továbbá közvetlen szomszédaink kedvességének és megértésének, a Mann család, és különösen Ilonka nagynéném szeretetteljes közelségének, a születése óta eltelt húsz év alatt majdnem normális életet élt. Majdnem normálisat, egy mentálisan fogyatékos gyermek számára. Mindig csinos volt, nagyon tiszta, egyenes szálú haja mindig szépen fésülve. A legkisebb foltot sem tűrte a ruháján vagy használati tárgyain. Imádott sétálni a mamával, kart karba öltve. Ha mama vett valami édességet, ragaszkodott hozzá, hogy én ugyanannyit kapjak belőle, mint ő. És amikor hazamentek, és én megkaptam a részem, akkor volt csak hajlandó felfalni az övét.

Attól kezdve, hogy elhagytuk az otthonunkat és a gettóba költöztünk, teljesen elveszettnek érezte magát, nem fogta fel a helyzetet. Gyakran kérdezte: „Mikor megyünk vissza hozzánk, haza?” vagy: „Az otthoni ágyamban szeretnék aludni.” Érdekes módon, amióta a téglagárba érkeztünk, ahol a mindennapi életünket már

szinte alig lehetett felfogni, a nővérem szinte derűssé vált. Ma én ezt azzal magyarázom – már ha egyáltalán meg lehet magyarázni – hogy a mama mindig a „keze ügyében” volt, fizikailag és érzelmileg.

Mielőtt lelakatolták a vagon ajtaját, adtak nekünk vödör vizet, és egy másik vödört természetes szükségleteinkre. A magyar csendőrök újból felszólítottak bennünket:

– Adják át nekünk az értékeiket. Ha valamit megtalálnak maguknál, szigorú lesz a büntetés! Egyébként ott, ahova magukat viszik, amúgy sem veszik a hasznát! Hagyják magyar földön, adják át, itt az utolsó alkalom!

Senki nem reagált, de ezek a mondatok megdöbbentettek bennünket.

Órák teltek el addig, míg a vonat megmozdult. A nap közepén indultunk, és a hőséget egyre kevésbé lehetett elviselni. Mindenki igyekezett levetkőzni, megsza-

badulni ruhadarabjai egy részétől. Reggel levettem a zakómat, aztán az ingemen volt a sor, végül a cipőmön és a zoknimon. De még így is szenvedtem. A víz gyorsan elfogyott. Délután már hallottuk a gyerekeket, hogy víz után sírtak. Ez a következő három napban egy percre sem szűnt meg.

Hosszú éjszaka kezdődött. Reggel, hosszas habozás után végül megmondtam a szüleimnek, hogy feltétlenül pisilnem kell. Az erre rendelt vödör a vagon túlsó oldalán volt. Felálltam és megpróbáltam abban az irányban előre törni. Embereken léptem át, keservesen haladtam. És közben meghallottam, hogy a vödör már csurig telt. Ebben a pillanatban, az ajtó mellett elhaladva észrevettem, hogy az nincs szorosán bezárva. Egy mintegy centiméteres rés beengedte a világosságot. Megnyugodva közelebb mentem, de nem értettem, mi az oka annak, hogy nem tudok pisilni. Mennyi ideig álltam ott, csalódottan, idegesen, talán még szégyenlősen is? Úgy tűnt nekem, hogy hosszú idő telik el, és mindenki engem néz. Végül sikerült megkönnyebbülnöm, de mit tettek a többiek?

Valamivel később megérkeztünk egy nagy állomásra, Kassa pályaudvarára. Ekkor már közel huszonnegy órát töltöttünk a vonaton. Egyszer csak a vagon ajtaja kinyílt. Magyar csendőröket láttunk. A vagonban az emberek vizet kértek. A csendőrök válaszoltak:

– Maguk zsidók, gazdagok. Maguknak van pénzük, ékszerük. Ha inni akarnak, fizetniük kell érte.

Néhány perc múlva két vagy három jegygyűrű és egy töltőtoll fejében megaludtak. Két fiatal nő leszállhatott. Először könyörögtek a csendőröknek, hogy kiüríthessék a higiéniai célokat szolgáló, tele vödört. Kevéssel később visszamentek az üres vödörrel, majd újra leszálltak, hogy teletöltsék az ivóvizet vödört. Sírva tértek vissza. A csendőrök csak félig engedték teletölteni a vödört. Amikor az egyikük tiltakozott, a csendőr habozás nélkül meglökte a puskája tusával, és ezt mondta: „Ez már csak így megy, a szerelvényük rögtön indul!”

Hosszú ideig, nagyon hosszú ideig maradtunk a kassai pályaudvaron. De mielőtt még elindultunk, az ajtó újra kinyílt: három húsz és huszonöt év közötti fiatalember szállt fel, a csendőrök átkozódása közben. Megvártuk, amíg a vonat elhagyja Kassát, és csak azután kérdeztük őket. Nem voltak túl közlékenyek. Csak másnap mesélték el, hogy szlovák zsidók, és nem-zsidók papírjaival rejtőzködtek. Feljelentésre tartóztatták le őket. Durva verésben volt részük, majd a pályaudvarra hozták és feltették őket az első vonatra. Három fiú, fiatal és jó felépítésű. A következő két napban végig álltak, nem ültek le. Láttam az árnyékukat, amint az ellenfényben kirajzolódik a velük szemben lévő világítóablakon, egészen addig, míg meg nem érkeztünk.

A szomjúság, az éhség, a lassú mozgás következtében a vagon felénk eső felében mindenkin egyfajta szellemi tompultság vett erőt, melyben senki sem beszélt, annyira ki volt száradva az ajka. A vagon másik feléből mindenféle zajokat, sírást, nyöszörgést, talán imákat hallottunk, melyeket az állapotunkra való tekintettel nem tudtunk megkülönböztetni egymástól.

Mielőtt Kassára érkeztünk, még reggel tettem egy felfedezést: van egy rés a vagon falán, éppen a vállam magasságában. A rés ugyan apró volt, de volt benne egy lyuk, alig nagyobb, mint egy zöldborsó. De elég nagy volt ahhoz, hogy ha szemem a lyukhoz nyomtam, meg tudtam különböztetni, legalább részben, a júniusi vidéket. Nyár eleje volt. Láttam a napot, a zöld fűvet, a fákat, a teheneket, fiatal pásztorokkal

együtt; ez a békés táj annyira ellentétes volt mindazzal, ami a vagon belsejében folyt, hogy kételkedni kezdtem, valóságos-e mindaz, amit látok. Egyfajta hitetlenség vett erőt rajtam, kételkedtem mindabban, ami körülöttem történt az utóbbi hetekben, látva a világot, melyből ugyan kiűztek, mégis annyira közel volt még.

Eljött a második este. Levertségünk, utazásunk céljának bizonytalansága, a hosszú, nagyon hosszú várakozás, mozdulatlanságunk a vágányokon, a délutáni hőség teljesen letaglózott, megsemmisített bennünket.

Éjjel a szomszédnőm átható kiáltására ébredtem. Azt magyarázta nekem, hogy azt érezte, valaki megcsípte a vállát. Ez valójában az én koponyám volt, melyet három napja frissen nyírtak. Bocsánatot kértem, azt mondtam, hogy őszintén sajnálom. Válasza különösen kedves volt.

- Nincs oka bocsánatot kérni, mondta nekem. Remélem, hirtelen reakcióm nem gátolja meg abban, úgy aludjon, ahogy magának a legkényelmesebb.

E közbjáték volt az oka annak, hogy az emlékezetemben megőriztem a Straussmann nővérek nevét. Bal oldalamon a két nővér mintegy húsz-huszonkét éves lehetett. Straussman Dávidnak, az asztalosnak voltak a lányai. A műhelye az udvar mélyén volt, a Bethlen utca 14. szám alatt, ahol mi az utcára nyíló lakásban laktunk 1933-ig, ott, ahol születtem. Mindig azt reméltem, hogy életben maradtak.

A lyukamon keresztül észrevettem a táj változását. Olykor a vonat lelassított, úgy kapaszkodott fölfelé. Megállapítottam, hogy hegyek között járunk. Kopár tájak következtek. A magyar Alföld szülötteként úgy tűnt a számomra, hogy ismeretlen világba érkeztem.

Az utolsó nap a legszörnyűbbek egyike volt. Egész lényemmel vártam már, hogy megérkezzünk. Nem bírtam tovább. A szüleim megdöbbenetek. Gyakorlatilag nem mozogtak. Apámnak, aki asztmás volt, a vagonban nem volt rohama, de teljesen összeroskadt, szinte mozdulatlan volt. Anyám állandóan Magda nővéremmel foglalkozott.

A vonat megállt, újra elindult. Majd íme, ismét megállt. Még éjszaka volt, de a világítóablakon keresztül egy szokatlan fény ébresztett fel. Nem voltam egyedül. Valaki hangosan azt mondta: „Talán megérkeztünk az úti célunkhoz”. Valóban ez volt az úti cél, melyről azonban semmit sem tudtunk.

Körülöttünk minden csendes és mozdulatlan volt. Mi is, azok voltunk a vagon belsejében, miközben vártuk, mi történik velünk. Ez az erős fény, ami elborított bennünket, amelyet még belülről is észrevettünk, szokatlan volt a számunkra. A tompultság ellenére, amelynek oka a szörnyű utazás és az ismeretlen úti cél volt, megsejtettünk valamit. Az idegeink megfeszültek.

A mögöttem lévő kis résen keresztül megpróbáltam kideríteni a tájat, ami körülvesz bennünket. Csak fénylő pontok hosszú sorát láttam, ami nem sokat mondott nekem. Mindez semmihez sem hasonlított, amit előzőleg ismertem. Felágaskodtam, hogy lássak valamit a szemben lévő világítóablakon. Ezúttal közelről láttam a téglából vagy betonból épült oszlopokat, tetejükön fémernyővel ellátott lámpákkal. Az oszlopok között mintha szögesdrótok lennének. Kutattam a tudatomban, felidéztem mihez hasonlít mindez, hogy megértsem az egészet.

Mennyi ideig tartott a várakozás? Egy órát, vagy többet? A bennünket körülvevő éjszaka oszladozott, észrevettem, hogy az ég alján már szürkül. A résen át ismét megnéztem az oszlopok között a fénylő pontokat és már kivettem, hogy ezek hosszan elnyúló épületek, nem túl magasak, de sok van belőlük és azonos formájúak. Ez nem város és nem is falu. Emberi lényt nem láttam az épületek között.

Hirtelen lárma vett körül bennünket, nehéz léptek, rövid, hangos parancsok, egyre intenzívebb járkálás. Hallottuk, amint a vagonok ajtói kinyílnak. Rövidesen a mi vagonunkon volt a sor. Az ajtó csattanva kinyílt. „Mindenki lefelé!” („*Alles unter!*”), „Gyorsan, gyorsan!” („*Schnell! los!*”) Mindannyian felkeltünk, vagy legalább megpróbáltunk felkelni. Háromnapi, majdnem teljes mozdulatlanság után ez sokaknak problémát okozott.

Az elsők, azok, akik az ajtónál voltak, elkezdtek leszállni. Újból parancsok hangzottak, melyeket nem értettem, de lefordítottak:

– Minden holmi a vagonban marad.

A szüleim felkészültek rá, hogy leszálljanak, Magda nővéremmel együtt, akit közben próbáltak nyugtatni.

Ezalatt megpróbáltam a lehető leggyorsabban felöltözni, mivel mezítláb és atlétrikóban voltam. De valahogy nem sikerült felhúznom a cipőmet. Ideges voltam. Szerencsére, mivel a vagonnak az ajtóval ellentétes sarkában ültem, nem zavartam azokat, akik leszállni készültek. A lábfejem megdagadt. Lehetetlen volt felhúzni a cipőmet. Múltak a percek és a vagon kiürült. Végre nagy nehezen kifűztem a cipőm, és sikerült belebújnom. Felkaptam a felöltőmet, hiszen szó sem lehetett arról, hogy otthagyjam. Gyorsan felvettem. Már mindannyian lenn voltunk. A csomagjaink a vasúti kocsiban maradtak. Ugyanakkor néhány elnyúló árnyékot vettem észre a háttérben. „*Schnell! Schnell!*” Csíkos ruhába öltözött emberek irányítottak bennünket.

Hátul német egyenruhát viselő, fegyveres katonák. Körülöttem emberek százai, szülővárosom zsidói. Túlnyomó többségben nők és öregemberek. A mi vagonunkban két vagy három kiskorú gyerek, és, a három Kassán felszállt fiúval együtt is csak legföljebb tucatnyi fiatal. „Schnell! Schnell!”, hallottuk végig magunk körül. Egyesek nem értették meg, hogy szegényes csomagjainkat magunk mögött kell hagyniuk. Egy a „csíkos” emberek közül végül azt mondta: „Majd később megtaláljátok őket.”

Továbbra is német parancsok, ordítások árasztottak el bennünket. Semmit sem értettem. Nyomtak, lökdöstek bennünket. Megpróbáltunk együtt maradni. Körülöttem, körülöttünk halkán azt ismételték magyarul: „Férfiak az egyik oldalra, nők a másik oldalra.”

Mama megragadta Magda nővérem kezét, felém fordult és átadott nekem egy szappant, melyet a háztartásokban csak mosásra használnak. Egész, Albus márkájú szappan volt, a márkáját jól lehetett látni. Anyámra néztem, a nagy szappannal a kezemben. „Vedd el, őrizd meg, szükségünk lesz rá!” Ezek voltak az utolsó szavak, melyeket az anyám szájából hallottam.

Bízott a jövőben, biztos volt benne, hogy az élet megy tovább, nem tett magának szemrehányást, nem tudta elképzelni hol vagyunk és mi vár ránk. Egész életét másoknak szentelte, fiatalon özvegyen maradt édesanyjának, öccseinek és húgának, a férjének. Eközben mindig talált időt, alkalmat és energiát ahhoz, hogy másokat is támogatasson. Nem csak a családtagjait, unokabátyjait és unokanővéreit, de a szegény, vagy árva lányokat is, szervezte a házasságukat.

Bár nem voltunk gazdagok, a lehetőségeihez képest mindenkin segített, legalább jószágával és kedvességével, azokon, akik körülöttünk éltek. Emlékszem Kiss asszonyra, egy családanyára két gyermekével, akit személyesen ismertem, és Valkó asszonyra. Ő segíteni járt hozzánk, de róla nincsenek emlékeim. A fia, Marcel, mentette meg és bátorította a nagynénémet, aki ezt az időszakot Budapesten élte át. (Mint árjának, megvolt rá a lehetősége.)

Én a férfiak oszlopában voltam, apám mellett. Ötösével, hosszúra nyúlt sorban haladtunk előre. Párhuzamosan vonultak a nők és a gyerekek, viszonylag rendetlenül. Jóval mögöttük teherautókat vettem észre, melyre feltették azokat, akik láthatóan képtelenek voltak arra, hogy egyedül felszálljanak. Jobb oldalamon a szerelvény, melyet most hagytunk el, megakadályozta, hogy távolabb lássak. A nyitott, tátongó ajtókon keresztül láttam azoknak a holmiknak a rendetlen tömegét,

melyeket mi hagyunk ott. És néhány mozdulatlan emberi árnyékot is. Előre lépve megpróbáltam beletenni a nagy szappandarabot a felöltöm zsebébe. Sokat bajlód-tam vele, de végül sikerült. Körülöttünk minden mozgásban volt, de annyi év után mégis viszonylagos csendre emlékszem, és bizonyos rendre is. A nap felkelt, már vi-lágos volt, de még hűvös.

Előre haladtunk. Előttünk, két-háromszáz méterre, enyhén balra egy kéményt lát-tam, mely egy nem túl nagy épület fölé emelkedett. Alacsony kémény, szinte zömök. Négyszögletes volt, nem hasonlított a Debrecenben látotthoz, üzemek mellett, ami nagyon magas és kerek volt, vörös vagy rózsaszín téglából épült. Az, ami előttünk állt, inkább kőszínű volt. De kémény, mert időről időre vörös lángok törtek ki belőle. Füst-tel együtt. Egyébként a teteje bizonyos magasság felett fekete volt a pizsoktól.

Kérdéseket tettem fel magamnak: miért olyan rövid, és miért nem magasabb? Nálunk soha nem tapasztaltam, hogy a magas kéményeken túlcsapnak a lángok. Miféle ipar, miféle tevékenység folyik itt? Kerestem az összehasonlítási pontokat.

Hirtelen visszaemlékeztem egy képre, amit egy földrajzkönyvben láttam abban az időben, amikor még iskolába jártam. Egy kohó vagy egy acéolvasztó belsejét áb-rázolta Magyarországon, Ózdon vagy Salgótarjánban, ahol nagykohók és a magyar nehézipar található, és az olvadó fém megvilágította az ott dolgozó munkásokat. Apámra néztem, aki mellettem haladt előre. Törekeny, fáradt volt az arca, jóval idő-sebbnek tűnt hatvanöt évesnél. Többnapos ősz szakáll borította az arcát, ami szinte felismerhetetlenné tette. Milyen körülmények között tud ő dolgozni? Létezik-e munka, amelyet el tud végezni? Én kész vagyok dolgozni az egész családért, ha kell. Képesnek éreztem magamat rá, hogy megtegyem. Egyébként a háború rövid időn belül befejeződik! Legfeljebb néhány hétig kell kitartani. Utána visszatérünk az ott-honunkba, Debrecenbe és a dolgok olyanok lesznek, mint régen.

A jobb oldalamon elhagytuk az utolsó vagont. Hirtelen néhány lépésnyire előt-tünk észrevettem egy német tisztet. Szemben volt a csoportunkkal. Egy pálcaféle volt a kezében. Ezzel jelölte meg az embereket, akik szembe vele érkeztek, hogy balra vagy jobbra menjenek. Szinte mindenki jobbra ment. Amikor apám került eléje: jobbra! Rajtam volt a sor és gépiesen felkészültem, hogy kövessem a papát, de nekem jelt adott: irány balra! Egy pillanatra haboztam. Egy egyenruhás német, aki a tiszt mögött állt, előrelépett és bottal durván balra lökött.

Ebbe az irányba mentem. Magam előtt más embereket vettem észre, akiknek ugyanezt az irányt jelölték ki. Áthaladtam a szögesdrót kerítés nyitott kapuján. Húsz vagy harminc méter után férfiakkal csoportjához érkeztem, akik ötös oszlopban sora-koztak fel. Az utolsó sorba álltam. Ott voltunk, és vártunk. Futólag megnéztem az embereket remélve, hogy ismerőst találok a szülővárosomból. Hiába. Nem ismer-tem senkit. Talán, mert az emberek felismerhetetlenek voltak. Az utolsó hetek, az utazás utolsó napjai, az elnyűtt ruhák, az arcokon látszódo tompultság, az, hogy semmit sem értettek, teljesen megváltoztatta őket. Valójában csak nagyon rövid ideje érkeztünk erre a helyre, harminc vagy negyven perce voltunk ott, és a világ, amely körülöttünk bennünket, ismeretlen volt. És még a nevét sem tudtuk ennek a vi-déknek, ennek a különös helynek, ahol a férfiak csíkos ruhát viselnek és olyan fur-csán viselkednek.

Azt hittem, hogy lidércnyomást élek át. Minden, ami körülöttem volt, irreálisnak tűnt, teljesen ellentétesnek azzal, amit addig átéltem, minden összehasonlítási alap

nélkül. Már-már elhittem, hogy hirtelen felébredek, és valahol máshol találok magam, életem megszokott körülményei között. Miután csatlakoztam a csoporthoz, még néhány ember, de csak kevesen, érkeztek. Körülnéztem, de csak a szögesdrót kerítést láttam és végtelen távolban a barakkokat. Még nagyon kora reggel lehetett. Mozgásnak, életnek semmi jele, legalábbis olyan messzeségben, ameddig elláttam.

A mi magasságunkban jobbra, egész közel egy oszlopon egy nyilat láttam magyar felirattal: „A zuhanyozók felé”. Valamivel messzebb ugyanaz a fajta oszlop, rajta táblával: „Fertőtlenítés”, szintén magyarul. Meg voltam lepve, mert szinte biztos voltam benne, hogy már nem vagyunk Magyarországon. Kérdeztem magamtól, hogy ez mit jelenthet?

Parancsra elindultunk előre. Ötven méternyire, vagy talán valamivel messzebb balra fordultunk. Kevéssel később egy nem túl jelentős épület elé értünk, mely szabad téren állt. Felfejlődünk és tovább vártunk. Jövés-menés kezdődött körülöttünk. Figyeltünk. Még mindig nem értettünk semmit. Csíkos ruhába vagy feketebe öltözött férfiak, sőt, fehér ruhások is – utóbbiaknak nagy piros ábra volt a hátukon – járkáltak mindenfelé, még a soraink között is. Főként a cipőinket nézegették.

Egy parancs hangzott el, melyet német magyarázat követett, amiből gyakorlatilag semmit nem értettem. Nem mertem senkit megkérdezni magam körül. Láttam, hogy először néhányan, majd ezt követően az egész csoport levetkőzik. Én is ezt tettem. Alsóneműig folytattuk. Így álltunk és vártunk. Újból üvöltések és fenyvetések hangzottak. A német egyenruhás katona, aki egészen eddig nem foglalkozott velünk, hirtelen teljes erejéből megütötte azokat az embereket, akik hozzá legközelebb álltak. Felemelte a botot, amely a kezében volt, és ütött-ütött. Majd megállt. Meg voltam félemlítve. Ehhez hasonlót soha nem láttam. Hidegvérrel, módszeresen, harag nélkül a legkisebb érzélem nélkül ütlegette az embereket, mint egy favágó.

Százötvenen vagy kétszázan voltunk, ötösével felsorakozva. Támla nélküli székeket helyeztek elénk, sorba állítva. Mindegyik mellett egy ember állt egy hajnyíróval. Azoknak, akiknek hosszú volt a hajuk, le kellett ülniük, a cipőjüket és az övüket a kezükben tartva. Egy szempillantás alatt megnyírták a fejüket és már jöhetett is a következő. Ruháink a földön maradtak, nekünk pedig be kellett rohannunk az előttünk álló épületbe. Tekintettel arra, hogy engem már a debreceni téglagyárban megnyírtak, az elsők között érkeztem.

Egy széles folyosón voltunk. Néhány lépést mentem előre, és elhaladtam bal oldalamon egy nyitott ajtó előtt. Meztelen férfiak hosszú sorát vettem észre, akik jellemző testtartásban ültek. Megértettem, hogy az, amin ők ülnek, nem lehet más, mint a WC. Közelebb mentem. Már negyvennyolc óra óta ugyanúgy gyötört a vágy, hogy üritsek, mint az, hogy igyak. Türelmetlen voltam, hogy odaértem, és kielégíthettem természetes szükségleteimet, talán ez magyarázza vakságomat és értetlenségemet, szembesülve a helyzettel, melyben találtuk magunkat. Valószínűleg a többiek is ugyanígy éreztek.

Az ülő, kétrébe görnyedt férfiak előtt egy csíkos ruhába öltözött férfi járt föl-alá és üvöltött. Tettem egy mozdulatot, hogy visszavonuljak, de a vágy, hogy mégis bemenjek, erősebb volt. Egy szempillantás nem volt elég ahhoz, hogy szabad helyet találjak. És ekkor a többiek előtt ordító ember észrevett engem. A bottal, amelyet a kezében tartott, intett és helyet mutatott a háttérben, az utolsó lyukat a fal mellett, amit nem láthattam. Siettem elfoglalni.

A férfi, akinek az elnevezése – mint később megtudtam *Scheissmeister* („szar-mester”, vagy „klotyómester”) – tovább ordított: „*Schnell, schnell, loss, tempo Bewegung!*” („Gyorsan, gyorsan, rajta, csinálják!”), miközben a botjával kopogott a padlón vagy a mögötte lévő falon. Rögtön ezután újra ordítani kezdett egy olyan nyelven, amelyet nem ismertem „*Brensi wihorgyq, stavacs*” mondta, és a szavak jelentését csak később tudtam meg. Hirtelen a botjával rámutatott egy ülő emberre: „*Du!*” („Te!”) A férfi láthatóan túllépte az időhatárt, amit eltűrtek, és el kellett kotródnia.

Elég gyorsan végeztem – természetesen papírról, bármilyen legyen is, szó sem volt – és a cipőmmel és az övemmel a kezemben kimentem erről a helyről. Megkönnyebbültem, kissé már felfogva, persze már anélkül, hogy pontosan felmértem volna a foglyok közötti helyzetet, hogy különböző szintű foglyok, *Haftlinge* vannak. Bár csak homályosan, de megértettem, hogy milyen körülmények között, milyen helyzetben vagyok, olyan világban, melyet nem is sejtettem, melynek nem is gyanítottam a létezését.

Innen eltávozva futva csatlakoztam a többiekhez – itt csak futva változtatunk helyet, amit szintén felfogtam – a társaimhoz, akikkel megosztom a sorsomat, a szenvedéseimet. Azt is megértettem, hogy akár néhány perces hiányzásom súlyos következménnyel járhat, melyet ekkor még nem mértem fel pontosan.

Nagyon hosszú, de nem túl széles helyiségbe érkeztünk. A fallal szemben sorakoztunk fel ötösével és husáanggal felszerelt emberek durván lökdöstek bennünket.

Lenni valahol, nagyon messze mindattól, amit ismerünk, távol az emberektől, a családomtól és még a nyelvemtől is, kiszolgáltatva kötekedő, megvetően viselkedő, láthatóan ellenséges embereknek, akik husáanggal fenyegetnek, olyan okból, amit nem is ismerünk, ezt nehéz leírni. Több mint ötven évvel az események után is úgy érzem, mintha tegnap történt volna. Érzem a lábam alatt a nedves talajt, érzem a társaim cipőit, melyekkel, anélkül, hogy ez lett volna a szándékuk, a bordáimon és a hátamon tapodtak, amikor az első sorban állók hátráltak a kiosztott ütések vagy fenyegetések elől.

Első alkalommal értettem meg, hogy a németek, akiket egyenruhában látunk magunk előtt, az SS tagjai. Jöttek és mentek, és a fegyverükön kívül mindig náluk volt egy husáng vagy egy bot. A bot volt a kedvelt munkaeszközük.

Mennyi ideig tartott a várakozás? Ma már nem tudom felbecsülni. Úgy tudtuk, hogy fertőtlenítésre, zuhanyozásra várunk. Ekkor már tudtuk, hogy Auswitz II-Birkenauban vagyunk, tudtuk a nevét ennek az anyyi fogoly által elátkozott helynek? Talán. Mivel nem értettem németül, lehet, hogy csak néhány órával később ismerem meg ezt a nevet, olyan deportáltaktól, akik előttem érkeztek és beszéltek magyarul.

A csoportunk hirtelen, ütésektől és ordításoktól kísérve megmozdult, és egy másik terembe ment, melyről kiderült, hogy a zuhanyozó. Ide belépve durván félrelöktek: „*Verfluchte Hund!*” („Átkozott kutya!”), hallottam. Azt sem tudtam, mit akarnak tőlem, majd gyorsan felfogtam, hogy egy fickó közeledik egy nyírógéppel,

felemeli a karom és minden további nélkül nyírni kezdi a hónaljszőrzetemet, majd rögtön nekilát a fanszőrömnek. Durván dolgozott, fájtnak. A karámba zárt állapotokkal bizonyára jobban bánnak.

Belépve egy nagy terembe, az ajtónál két fickó ragadott meg, és egy harmadik, nagy ecsettel folyadékot, valószínűleg fertőtlenítőt fröcskölt a szeméremcsontomra és a hónaljra, melyeket nemrég borotváztak. Meghökken és bizalmatlan pillantást vettem a bűzlő folyadékra, mely a mellette álló vödörben volt. Égető érzésem volt, különösen a lábam között. De tovább kellett futnom a többiekkel együtt a zuhanyozók alá. Itt megint vártunk, sokan voltunk, tartanunk kellett a cipőnket és az övünket, de nem mertük letenni. Ez volt az egyetlen és kirázólagos holmink, ami az előző életünkéből maradt, és még emlékeztetett arra, hogy egykor emberek voltunk.

Végre a zuhanyozók működni kezdtek. A víz égetően forró volt, kitört a pánik, kiabálások hangzottak. Majd szinte azonnal hideg víz jött. Mindenki megpróbált belőle lenyelni néhány kortyot. De éppen hogy sikerült átnedvesedni és lenyelni kevés folyadékot. Már vége is volt. Folytatni kellett, meztelenül, elázva, végigfutni

egy széles folyosón. A ruhaosztáshoz érkeztünk. Odavetettek egy gatyát és egy inget. Melyet futva kellett begyűrnünk. Én egy hosszú gatyát kaptam. Valószínűleg kövér emberé lehetett. Hogy ne csússzon le, gyorsan csomót kötöttem rá, ami kibomlott, ezért dupla csomót tettem rá. Odavetettek egy nadrágot. Civil nadrág volt, de vörös festékekkel megjelölve. Majd civil zakót adtak. Hátán négyzetes lyukat vágtak, és csíkos szövettel pótolták ki. Rajta végig vörös festékvonások.

Még mindig futottunk, és kinn találtuk magunkat a szabadban, ütésektől és ordításoktól kísérvé. Ügyetlen voltam, nem tudtam beilleszkedni a többiek közé, a szélére vetődtem. Kétlépcsnyire találtam magam az ajtó mellett álló SS-katonától. Már késő volt. Felemelte a kezében tartott botot. Láttam, de már nem volt elég helyem, hogy távolabb lépjek. Félrehajtottam a fejem, így az ütés a jobb vállamra sújtott le. Éles fájdalmat és haragot éreztem. Hogyhogy nem láttam meg időben? A vállam napokig sajgott.

Ötös oszlopba rendeződtünk. Megszámoltak, egyszer, kétszer, többször. Mene-telni kezdtünk. Barakkok, újra barakkok és villanylámpákkal felszerelt szögesdrót kerítések mellett haladtunk el. Időről időre feliratok: „Achtung”, „Hochspannung”, „Lebensgefahr” („Figyelem”, „Magasfeszültség”, „Életveszély”). Ezek a szavak fogoly-életünk során végig kísértek. Reményt veszítve nézelődtem. Olyan korú embereket szerettem volna látni, mint a szüleim, hátha észreveszem őket. Mikor látom viszont őket, mikor lesz együtt a család? Hogyan bánnak velük? Elvesztettem a fejem, nem tudtam, hol vagyok. Megpróbáltam megérteni, rendet tenni a gondolataimban, elhelyezni magunkat, magamat. Nem sikerült. Minden valószerűtlen volt. Kimerültem.

Megérkeztünk. Ötös oszlopban álltunk fel egy barakk mellett. Megszámoltak, újraszámoltak bennünket. Csíkos ruhába öltözött emberek fogadtak. Még egyszer megszámoztak. Tilos volt beszélni, kilépni a sorból. Az idő múlt, és még mindig vártunk.

Történt egy incidens, melyre ma is gyakran emlékszem: egy körülbelül tíz-tizenkét éves fiú sétált körülöttünk. Civil ruha volt rajta. Egész normálisan nézett ki. Láthatóan akart valamit. Eltűnt. Visszatért. Megszólított valakit közülünk, egy negyven-negyvenöt éves, magas, jó felépítésű férfit. A fiú rámutatott a cipőjére. Azt akarta. A férfi megvonta a vállát. A fiú elment, és kevéssel később visszatért két, ormótlan facipővel. Odatartotta a férfinek, és követelte a cipőjét, mely erősnek tűnt. A jóember visszautasította, kimerülten eltolta a fiút, erőtlen mozdulattal. A fiú újra elment. De nem sokáig volt távol. Három felnőttel tért vissza, akik közül az egyik nemrég bennünket fogadott. Kettő közülük bottal volt felfegyverkezve, ami ásó-nyélnek tűnt. Anélkül, hogy egy szót szóltak volna, teljes erőből verni kezdték a cipő tulajdonosát. Főként a koponyájára ütöttek, folyt a vére. Kirángatták a sorból, és tovább verték.

Elhűlve, szégyenkezve, összeomolva néztük. Hogyan lehetséges ez? Miért kell ezt a büntetést elszednie? Milyen hatalma van ezeknek az embereknek? Ki ez a fiú? Miféle törvény, szabály, vagy a hiánya tesz lehetővé ilyen visszaélést?

Napok óta nem ettünk, szinte nem aludtunk, és, kivéve a korty vizet a zuhany alatt, nem is ittunk. Bizonytalanok voltunk, hogy valóság-e mindaz, ami körülöt-tünk és velünk történik.

Parancsok, ordítások: be kellett mennünk a közelünkben álló barakkba. Két aj-taja volt, a két végén, de mi mindig ugyanazt használtuk, a keskenyebbet. Százan-száztízén voltunk. Gyorsan kellett mozognunk. Ütések alatt haladtunk át az ajtón.

„Schnell! Schnell! Los!” A tolakodás elkerülhetetlen volt, ha ki akartunk térni az ütések elől.

Végre belül voltunk. Már mások is voltak benn, régebbiek. Újból ötös oszlopba rendeződtünk. A lengyel nem-zsidó *Blockalteste*, a blokkfőnök szemügyre vett bennünket. Pechem volt, az első sorba kerültem. A zakóm kidudorodott a kettős csomó miatt, melyet a gatyámra kötöttem, hogy tartson. Elment előttem és megállt. Mit rejtegetek a zakóm alatt? Rám parancsolt, hogy mindent adjak elő. Amikor rádöbent, hogy nem rejtegetek semmit, amit megirigyelhetne és elkobozhatna, csalódott, és ököllel megütötte a vállam. Azt a vállam, ami még mindig sajog. Belülről átkoztam. Megesküdtem, hogy még ellátom a baját.

Engedélyt kaptunk, hogy leüljünk. Még mindig ötösével. Vert föld volt a padló. A barakk két részre oszlott, hosszában egy téglából épített gát választotta ketté, mely mintegy ötven centiméter magas, és ugyanolyan széles volt. Ez biztos szolgál valamire, de mire? Mi, a *Haftlinge*k (ezt a szót rövidesen megtanulom) csak a rendelkezésre álló tér felét foglaltuk el. A másik fele fenn volt tartva a blokkfőnök és két pribékje számára. Mindhárman zömökek, jól tápláltak voltak, ugyanolyan széles képük.

A főnök lengyel, a két segédje, úgy tűnik, hogy ukrán volt. A lengyel blokkfőnök öltözködésében volt valami elegancia. Tengerészsapkát, vagy ahhoz hasonlót viselt. Lenyírt kefefrizurája volt. A két ukrán igazi vadállat. Hajuk nincs levágva, hanem leborotválva. Viselkedésük nemtörődöm. Mindig meglöktek, valahányszor alkalom volt rá. Szinte mindig husáng volt a kezükben.

Alighogy leültünk, kiadták a parancsot: az újonnan jötteknek ugyanazon a területen kell felállniuk! Még egy alkalom a lökdösődésre! Végre együtt álltunk, még mindig ötször ötös csoportban, hogy megkönnyítse a számlálást. Hosszú várakozás után, melynek során a blokkfőnök időről időre elüvöltötte magát, hogy „*Ruhe! Ruhe!*” („Csönd!”), majd felugrott a központi téglagátra, és beszélni kezdett. Mi a szándéka, mi a célja ennek az embernek, aki minden jel szerint tetszése szerint rendelkezik velünk? Ott álltunk kiéhezve, szomjasan, elgyengülve, tájékozatlanul. És ez az ember, aki szemmel láthatóan elemében volt, gúnyos mosollyal az arcán, nézett bennünket. Szónokolni kezdett nekünk. Igazi náci beszédet adott elő. Semmit sem hagyott ki, hogy kifejezze gyűlöletét és megvetését az előtte álló zsidók iránt. Akik itt Auschwitzban azt kapják majd, amit megérdemelnek.

– Emlékezzenek arra, hogy maguk itt nem szanatóriumban vannak,

hanem koncentrációs táborban! Itt maguk dolgozni fognak, vagy megdöglenek!

Befejezésül megfenyegetett bennünket: „Azoknak, akik elrejtettek valamit, itt az utolsó alkalom, hogy előadják. Azok, akik nem teszik le a maguknál elrejtett tárgyakat, eljártsszák az utolsó esélyt arra, hogy megmentse a bőrüket. Magukat át fogják kutatni, és azokat, akik elrejtettek maguknál valamit, itt, helyben felakasztják.”

Legnagyobb meglepetésemre, ketten kiléptek a sorból, és mindegyikük letett... egy-egy fényképet. Figyeltem szerencsétlen sorstársaimat. Talán nem értettem meg mindent? Van, ami kevésbé megfélemlítő annál, amit most hallottunk? Ez a gyűlöletes beszéd arra szolgált (és sikerrel), hogy demoralizáljon, megszegyenítsen bennünket.

Raus! Mindenki kifelé! Újra ötösével felsorakoztunk. Ki kellett lépniük azoknak, akiknek latrinára kell menniük. Tolakodás, ordítások, rövid beszédek: „Maguk zsi-

dók javíthatatlanok, de itt majd megtanulják a fegyelmet vagy megdöglenek! Tízcs csoportokban menjenek ki a latrinára. A tíz ember közül egy felelős lesz a többiért. A következő tíz csak akkor mehet ki, ha az előző csoport visszatért.”

Rajtam volt a sor. Ötven méterrel távolabb egy barakk előtt találtuk magunkat, mely kívülről ugyanolyan volt, mint a miénk. Belépve az ajtón tíz vagy talán száz árnyékot is láttam, akik ugyanabban a testhelyzetben ültek. A barakkban a hosszában végig és több sorban csak lyukak voltak, melyeket a padokba vágtak. Egy-egy ember ült rajtuk és próbálta elvégezni a szükségét, egy másik előtte állt, készen rá, hogy rögtön elfoglalja a helyét. A felelősnek kijelölt ember megpróbálta összegyűjteni a társait és azt magyarázta nekik, hogy térjenek vissza minél hamarabb, mert így lehetővé teszik a tíz következőnek, hogy ők is sorra kerüljenek.

Dél felé, vagy valamivel előbb kiosztották a levest. Újra oszlopba gyűltünk. Előtünk két fahordó. Ebben lesz a leves! Megérkezett a két ukrán, a blokkfőnök segítői, kezükben hosszú nyelű, fából készült merőedény. Észrevettük, hogy két rácsos ládában mindenféle és minden méretű edény sorakozik: különböző nagyságú fazekak, serpenyők, edények.

A művelet megkezdődött. Az első embernek meg kellett fognia az edényét, és oda nyújtani az élelemosztónak. A *Stubendienst*, a főnök által kijelölt szobafelelős a saját megítélése szerint egy vagy több lötytyintés levest adott. Tekintettel az adagok és az edények számára, a foglyok egy részének ahhoz csatlakozott, akinek az edénye tele van.

Rajtam volt a sor. Három társ volt körülöttem, egy edénnyel. Ahhoz, hogy meg együk a *Dörrgemüset*, nincs sem kanalunk, sem más evőeszközünk. Időről időre az edény felé hajoltunk, amelyet magunk felé döntöttünk. Amikor a folyadék az edény széléhez ért, felszippantottuk a levest. Néhány korty után visszautasítottam. Ennek a meghatározhatatlan színű lötytynek az ízétől és szagától hányingerem volt. A néhány korty, amit sikerült lenyelnem, megterhelte a gyomrom. Penészszagot éreztem. A másik három társam szorgosan ürítette az edényt. Láthatóan kevésbé voltak kényesek, mint én. *Dörrgemüse* – megint egy szó, amit ekkor hallok első alkalommal. Annyit jelent: „száraz zöldség”. Miféle zöldség lehet ebben a szörnyűségben? Meglepve láttam, hogy az edények kiürülnek, és kiéhezett társaim kitisztítva adják vissza őket, annyira, hogy a leves legkisebb nyoma is eltűnt belőlük.

Ostobán és megfélemlítve, üres, de háborgó gyomorral néztem körül. Az ég egészen kék, teljesen valószínűtlen volt. Gyengének éreztem magam, leültem a földre, az épület árnyékába. Rövidesen mások is leültek a földre körülöttem. Azt hiszem, hogy az érkezésünk óta senkihez sem szóltam. Megelégedtem azzal, hogy hallgattam, figyeltem, és bár nem értettem, követtem az eseményeket, úgy tettem, mint mindenki körülöttem.

A délután végén mindenkinek vissza kellett térnie a barakkba. Utána kimenni. Majd újból visszatérni. Tolakodás, ütések, üvöltések. Az ukránok élvezték, hogy megütik azokat, akik utoljára mennek ki, vagy jönnek vissza.

Ezúttal benn voltunk, ötösével felsorakozva. Rövid beszéd a blokkfőnök részéről: a kenyéradagok kiosztásáról volt szó. Mint később megértettem, az egy kilós kenyéret hatfelé vágták. Egyenként vonultunk fel, vettük el a kenyéradagunkat, és hagytuk el a barakkot. Kérve mohón lenyeltem a kenyérdarabot. Finomnak tűnt. Valójában ezek voltak az első falatok több mint három nap óta.